

AZ OLVASÓVÁ NEVELÉS ÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANTERVEK

KOVÁCS MÁRIA

Köztudott dolog, hogy a könyv- és könyvtárhasználat szabályait és szokásait gyermekkorban lehet a legkönnyebben és leghatékonyabban elsajátítani, szinte az iskolai tanulmányok részeként. A pedagógia mégsem fordít erre kellő figyelmet, így nemzedékek fejezik be úgy iskolai tanulmányaikat, hogy nem szeretnek, és nem is akarnak olvasni, keveset tudnak a könyvtárakról, így nem is látogatják őket.

Az iskolai oktatásban változást e tekintetben az 1972. évi oktatáspolitikai párthatározat ígér, mely szerint: „Az oktatás-nevelés tartalmának továbbfejlesztése során abból kell kiindulni, hogy az oktatási intézmények nem taníthatnak meg mindent, ami az életben szükséges. . . A tudományos-technikai fejlődés mai szakaszában iskoláink csak úgy felelhetnek meg a társadalmi követelményeknek, ha az alapvető ismeretek tanítására törekcszenek, ha a tanulók gondolkodását fejlesztve kialakítják a továbbtanulás igényét, és képessé teszik őket a folyamatos önművelésre.”¹ E célkitűzések szemléletváltást, nyitottságot kívánnak az iskolától; olyan tényezőket, olyan összetevőket kell egyre jobban figyelembe venni az oktató-nevelő munkában, amelyek korábban ismeretlenek, vagy csak kevéssé ismertek voltak. Az iskola nyitottsága, a tanulók önművelődési készségének kialakítása elengedhetetlenné teszi, hogy az iskolai oktatásba bekapcsolódjék a könyv, s mellette egyéb információhordozók is. Ez kettős problémát vet fel: egyrészt olyan iskolai könyvtárakat kell létrehozni, amelyek képesek lépést tartani a korszerű iskolai oktatás igényeivel, másrészt a tanulókat arra kell nevelni, hogy tudjanak élni a könyvtár adta lehetőségekkel, iskolai tanulmányaikkal párhuzamosan sajátítsák el a könyv- és könyvtárhasználat szabályait és szokásait. Az elmúlt években az iskolai oktató-nevelő munka még nagyon messze járt attól, hogy ezeket a tényezőket figyelembe vegye. Ez azzal magyarázható, hogy a pedagógusok jó része maga sem tudott élni a könyvtár adta lehetőségekkel, s így természetesen a tanórán sem tudta, sőt egy részük még ma sem tudja alkalmazni őket.

E problémák ismertetésében vállalkoztunk arra, hogy adott gyermekcsoporttal – előre végiggondolt program alapján – olyan ismeretanyagot sajátíttatunk el, melynek segítségével megkönnyítjük számukra az általános iskolai tanulmányok befejezése után a további művelődést, az önálló ismeretszerzést. E programot 1975-ben dolgoztuk ki, majd az 1976/77. tanévtől a szombathelyi Tanárképző Főiskola Bólyai János Gyakorló Általános Iskolájának 1. c. osztályában megkezdjük megvalósítását. Kísérletünk az 1983/84. tanévben zárult; folyamatban van az eredmények összegzése, felmérése.

Kísérleti programunk kidolgozása során abból indultunk ki, hogy az érvényben levő dokumentumok, amelyek az általános iskolai oktató-nevelő munkáját irányítják, kevéssé

foglalkoznak a többkönyvű oktatás problémáival, s mivel a kérdéskör a tantervekből hiányzik, kidolgozatlan ennek gyakorlati megvalósítása is. Ezért meg kellett vizsgálnunk a tanterveket abból a szempontból, hogyan segítik, illetve teszik lehetővé az olvasóvá nevelést. Így jelen tanulmányunk nem a kísérlet eredményeiről kíván beszámolni (erre talán a későbbiek során lesz még alkalmunk), hanem a program kidolgozását megelőző tantervelemzéseket ismerteti.

A tantervek egyértelmű elemzése végett meg kellett határozni az olvasóvá nevelés fogalmát.² Véleményünk szerint az olvasóvá nevelés magába foglalja:

- az önálló ismeretszerzés képességének és készségének alakítását, a könyv (s egyéb dokumentumok) munkaeszköz jellegű használatát, valamint
- a szabadidős tevékenység keretében az olvasásra, az olvasmányok megválasztására vonatkozó igény felkeltését, illetve kialakítását. (Természetesen mindkét összetevő feltételezi a megfelelő szintű olvasási technika előzetes elsajátítását.)

A kísérleti program megvalósítását 1976-ban kezdtük el, amikor az új tanterv nem volt még érvényben. Ezért az 1962-ben és 1978-ban bevezetett dokumentumokat egyaránt elemeznünk kellett az olvasóvá nevelés szempontjából. (A kísérletet megelőzően azt is felmértük, milyen segítséget ad az óvoda a könyv- és könyvtárkultúra megalapozásához; ezzel azonban most nem foglalkozunk.)

Olvasóvá nevelés az 1962-es tantervben és az 1969-es nevelési tervben

A művelődésügyi miniszter 162/1962. (M.K.23.) MM. számú utasítása³ sokoldalúan fogalmazza meg az általános iskolai oktatás feladatait. Mi a tanterv elemzése során azt vizsgáltuk, hogy milyen helyet és szerepet kapott az olvasóvá nevelés, mint az alapműveltség elsajátításának egyik módszere és eszköze.

Alsó tagozat

Ha a fenti szempont szerint vizsgáljuk a tantervnek és utasításnak az általános iskola 1–4. osztálya számára vonatkozó követelményrendszerét, azt tapasztaljuk, hogy az olvasóvá nevelés fogalma nem fordul elő sem a célkitűzések, sem a követelmények között. Az egyes tantárgyak tananyagára térve, az olvasás című tantárgy 4. osztályra vonatkozó tantervi utasításában a következők állnak: „Az olvasási készség fejlesztése, az olvasás megszerettetése céljából gondosan szervezze meg a tanító a tanulók olvasását. Hívja fel a figyelmet arra, hogy tanítási órákon nem dolgozzák fel közösen az olvasókönyv mindegyik olvasmányát. Serkentse a tanulókat arra, hogy a feldolgozott olvasmányokhoz tartalmukban csatlakozó szövegeket és költeményeket otthon olvassák el. A 3. osztálytól kezdve használja fel az ifjúsági lapokat is (Kisdobos). Késztesse ezek olvasására a tanulókat. Törekedjék osztályában könyvtár létesítésére.”³ Bizonyára meglepő, hogy példánkat a 4. osztályos tantervi utasításból választottuk, bár egyszerű a magyarázata: a tanterv először itt, a 4. osztályban tartja fontosnak a tanulók önálló olvasásának megszervezését. Mivel ezzel – különböző okok miatt – a szülők jó része sem foglal-

kozik, a gyerekek olvasmányait, olvasmányválasztását 9–10 éves korig nem irányítja senki.⁴ Ahogy a fentiekből kitűnik, a tanterv nem számol az iskolai könyvtárral, és nem tartja szükségesnek az iskolai könyvtár létét az iskola életében, hisz tevékenységéről még a felső tagozatban sem történik említés.

A tanterv azonban nem támaszkodik megfelelően a közművelődési könyvtárakra sem. A kulturális intézmények, így a könyvtár megismerésével a 3. osztályos környezetismeret tantárgy foglalkozik először. Ennek követelményrendszerében a következőket olvashatjuk: a tanulók „ismerjék meg a lakóhely életéhez kapcsoltan. . . a kulturális és egészségügyi intézményeket, valamint a lakóhely életének irányítóit (párt, tanács).”³ Ennek megfelelően a 3. osztályos tanterv a tanulmányi séták megszervezésénél fontosnak tartja többek között egy kulturális intézmény megtekintését, és a könyvkölcsönzés gyakorlatának megismerését: „A gyakorlatok között a könyvkölcsönzés, a könyv olvasás helyes módjának megtanítása és gyakorlása is szerepel. Ennek jelentősége a könyvek fokozott megbecsülésén túl abban van, hogy a tanulók jelentős része már ebben a korban belép az ifjúsági könyvtárakba. Kellő gyakorlás után az osztálykönyvtárosi tisztelet is a tanulóknak lehet bízni.”⁴ Úgy véljük, hogy ebben az időszakban nem a könyvtár, valamint a könyvkölcsönzés gyakorlatának megtanítása a legfontosabb. Amellett, hogy ezekkel a problémákkal is foglalkozni kell, semmiképpen sem elhanyagolható a gyerekek olvasásának irányítása, az olvasmányajánlás legalább a tanórai munkában. E tartalmi kérdések mindezeideig szinte teljesen kimaradtak a tantervből. Ez nemcsak az említett tantárgyak vonatkozásában figyelhető meg; más tárgyaknál sem támaszkodnak a könyvtár tevékenységére, nem törekednek a tankönyvek mellett más könyvek, illetve egyéb ismerethordozók bekapcsolására az oktatás folyamatába.

A tanterv elsősorban az oktatás problémáival foglalkozik, a nevelés kissé háttérbe szorul. Így 1969-ben nevelési tervet⁵ dolgoztak ki, mely meghatározza a szocialista nevelés célját, és megfogalmazza azokat a részletcélakat és részfeladatokat, „amelyek – a tanulók átlagos fejlettségi szintjén – optimálisan megvalósíthatók, illetve megoldhatók egy-egy korosztályban annak érdekében, hogy a céltudatosan, tervszerűen, fokozatosan folyó nevelőmunka eredményeképpen a fiatalok. . . megközelítsék vagy elérjék azt az eszményt, amelyet a társadalom igényel.” A nevelési terv tehát ennek megfelelően a nevelés egyes területein – korcsoportonként részletezve – vázolja fel a legfontosabb személyiségjegyeket, valamint azokat a tevékenységformákat, amelyek a kívánt tulajdonságok kialakításához szükségesek. Így találkozunk az olvasás szerepével is az esztétikai követelmények között, a következő megfogalmazásban: „Olvasson életkorának és érdeklődésének megfelelő írásokat, könyveket. Szeresse meg az olvasást, a könyvet. Legyen képes a cselekmény megértésére, és rövid, értelemszerű összefoglalására. . . Legyen képes irodalmi élményeinek egyszerű közlésére. . . Rendszeresen vegye igénybe az osztály- és az iskolai könyvtárat, esetleg lakóhelye közkönyvtárát”.⁵ Joggal várnánk el a nevelési tervtől, úgy foglalja össze a követelményrendszernek megfelelő ajánlott tevékenységformákat, hogy azok megkönnyítsék e követelmények teljesítését, vagyis az iskolai és közművelődési könyvtár megismerését, a könyv- és könyvtárhasználati szabályok és szokások megtanulását. A nevelési tervben azonban mindez túlságosan leegyszerűsödik, ugyanis a 2. osztályban csak a mesekönyvek cseréjét, a 3. osztályban pedig mesés és ifjúsági könyvek

osztálykönyvtár számára történő gyűjtését, valamint az osztálykönyvtár használatát ajánlja. Nem meglepő, hogy a nevelési terv a tantervhez hasonlóan csak a célkitűzésekben ismer más könyvtárakat az osztálykönyvtáron kívül, de az egyes osztályok tevékenységében már megfigyelhető róluk. Ha már egyszer említette a helyi közművelődési könyvtárakat, nem értjük, miért nem ösztönzi a gyerekeket látogatásukra. Az esztétikai nevelés követelményei között szerepel ugyan a szépirodalmi kulturáltság fejlesztése, de az ismeretterjesztő irodalmat meg sem említik, s még véletlenül sem vetődik fel a könyv- és könyvtárhasználati szabályok és szokások elsajátítása.

Felső tagozat

Nem jobb a helyzet az általános iskola 5–8. osztályában érvényes tanterv és nevelési terv esetében sem, ugyanis az olvasóvá nevelés kérdései itt sem szerepelnek. A tanterv szerint az irodalom megszerettetése elsősorban a magyar szakos pedagógus feladata, mégpedig a magyar irodalomórán, de úgy, hogy a kötelező és ajánlott olvasmányokon kívül nem foglalkozik a tanulók egyéni, szabad idős olvasmányaival. Ugyanakkor elvárják, hogy a tanár a magyar irodalom tanítása során "... szerettesse meg az irodalmat, hogy a tanulók rendszeres olvasókká váljanak, gyönyörködni tudjanak az irodalmi alkotásokban, és fejlessze irodalmi, esztétikai ízlésüket."³ A magyar szakos pedagógus azonban ezt a feladatot egyedül nem tudja megvalósítani, különösen akkor nem, ha a tanterv csak a 7–8. osztályban ad lehetőséget a magánolvasmányok megbeszélésére.

Ha végiglapozzuk a tantervet, azt tapasztaljuk, hogy ezek a kérdések a többi tantárgy tantervéből is hiányoznak.

A nevelési terv követelményrendszere megfogalmazza, hogy a tanulókat meg kell tanítani az értékes művek olvasására, a könyvtárak rendszeres használatára, – de ez önmagában nem elegendő. Ugyanis a követelmények közül hiányzik az ismeretterjesztő irodalom, valamint az alapvető kézikönyvek megismerése. Ugyanakkor nem gondol azokra a tevékenységformákra sem, amelyek segítségével ezek az ismeretek elsajátíthatók, megszereshetők; így a követelményrendszer megalapozatlan.

Mind a tanterv, mind a nevelési terv, ha rendszertelenül és hézagosan is, de számol az önálló ismeretszerzés készségének kialakításával, de alig számol annak feltételével, műhelyével, a könyvtárral. Vannak ugyan utalások „osztálykönyvtár” létesítésére, de ez a könyvtári forma napjainkban túlhaladott, különösen akkor, amikor az Irányelvek⁶ a gyerekek kétszernyű könyvtári ellátásának erősítése mellett foglal állást.

Mind a tanterv, mind a nevelési terv úgy dolgozza fel az általános iskolában előírt ismeretanyagot, mintha egységes, zárt egész lenne, amelyet bővíteni nem kell. Már a 70-es évek elején egyre aktuálisabbá vált azonban az a probléma, hogy ki kell fejleszteni a tanulóknak az önálló ismeretszerzés készségét, hisz enélkül nem tudják befogadni és feldolgozni a különféle csatornákon áramló nagytömegű információt. Tehát „... más típusú tantervet kellene kidolgozni. Olyan tantervet, amely nem a „leadandó” és memorizálendő tananyagot jelöli ki, hanem meghatározza a tanulók aktív tevékenységének körét, és azokat a készségeket, amelyeket a tanulóknak az egyes fokokon meg kell szerezniük.”⁷

1977: az új tanterv kiadásának éve

1977-ben jelent meg az oktatási miniszter 114/1977 (M.K. 11.) OM számú utasítása az általános iskolai nevelés és oktatás tervének bevezetéséről. Az új tanterv – koncepcióját tekintve – figyelembe vette az MSZMP KB oktatáspolitikai határozatát, valamint az állami oktatás helyzetéről készült vizsgálat eredményeit. E tanterv az oktatás célkitűzéseiben már a korszerű, továbbépíthető alpműveltség gondolatát fogalmazza meg. Ez arra is utal, hogy az iskola nem adhat, de nem is ad lezárt ismeretanyagot, állandó műveltség-tartalmat, ugyanakkor célul tűzi, hogy tanulóival elsajátíttatja azokat a képességeket, készségeket, amelyek lehetővé teszik az alpműveltség továbbépítését, az iskolán kívüli információszerzést. A továbbiakban azt vizsgáljuk, mennyire tesz eleget a tanterv e célkitűzéseknek, s milyen szerepet kap az olvasóvá nevelés az egyes tantárgyakban, illetve mennyire érvényesül a tanterv egészében.

Örvedetes dolog, hogy az új tanterv nemcsak az iskola nevelő szerepével számol, hanem helyet kapnak benne egyéb nevelési tényezők is: „A közművelődési intézmények sajátos eszközeikkel és a gyerekeknek nyújtott szolgáltatásaikkal egyre nagyobb szerephez jutnak az új ismeretek terjesztésében, a gyerekek érdeklődésének kielégítésében és szélesítésében, az egyéni érdeklődés, hajlam, a képességek kibontakoztatásában, a tananyag elmélyítését és kiegészítését szolgáló ismeretek propagálásában, a tevékenységek és készségek fejlesztésében. Az egész életen át tartó művelődés, önművelés megalapozásában, az iskolában szerzett ismeretek elmélyítésében különösen fontos szerepet töltenek be a könyvtárak (a gyermekkönyvtárhálózat).”⁸

Fontos megállapítása a könyvtárak jelentőségének kiemelése az önművelés megalapozásában, de az oktató-nevelő munka szempontjából mégsem lehetünk nyugodtak. Ugyanis kizárólag a közművelődési könyvtárak gyermekkönyvtárait említi, mintha iskolai könyvtárak nem is léteznének, illetve képtelenek lennének a feladatok ellátására. A tanterv a későbbiek során sem számol az iskolai könyvtárakkal, holott az önművelést elsősorban ezek alapozhatják meg.

A tanterv I. kötetében találjuk az osztályfőnöki órák anyagát. A könyvtár megismerésével a 3. osztályos tananyag végén foglalkoznak először, bár az igazsághoz hozzátartozik, hogy ennek előzményei az 1–2. osztályban – más tantárgyakban – megtalálhatók. Az 5. osztályban kerülnek sorra a tanulási módszerek, itt esik szó először az ismeretterjesztő irodalom olvasásának szükségességéről: „Bármely tantárgy tanulását megkönnyíti, ha valaki érdeklődik iránta, rendelkezik a tananyag megértéséhez szükséges ismeretekkel, rendszeresen és helyes módon készül fel a tanórákra, és ha a tankönyvön, az iskolában tanultakon túlmenően is igyekszik a tananyaghoz kapcsolódó ismereteket megszerezni.”⁸ Nagyon lényeges dolgok ezek, különösen az 5. osztályban, amikor a gyerekek számára a tanulás módszereinek elsajátítása új feladatként jelentkezik. Ha a tanuló így készül fel a tanórákra, nemcsak a tankönyvekre támaszkodik, hanem a különböző, más információhordozókat is felhasználja.

A 6. osztályos osztályfőnöki órák tematikájában olvasunk először az olvasás, a könyv szeretetéről, míg a 7. osztályos anyagban esik szó először a kézikönyvekről és használatukról. Természetesen felvetődik a kérdés, hol, mikor és hogyan szerezheti meg

a tanuló ezeket az ismereteket? Úgy látjuk, ezekkel a kérdésekkel kissé már késő a 6–7. osztályban foglalkozni, s egy-egy alkalom nem is elegendő erre. Véleményünk szerint a könyvtárhasználat ezen szabályainak és szokásainak elsajátítását már jóval előbb, az olvasási készség megszerzésével egyidejűleg kell megkezdeni, mégpedig az iskolai könyvtárban, a könyvtáros bevonásával.

A tanterv szerint a könyvtárhasználati ismereteket a tanítási órákon kell elsajátítani, mert egyébként öncélúvá válhat. *Csulák Mihály* szerint⁹ „a *mikor* kérdésére a tanterv azt a választ adja, hogy az általános iskolai oktatás nyolc éve alatt arányosan, a tanulók életkori sajátosságaihoz igazodva!” Ezt a véleményt azonban nem osztjuk, mivel megítélésünk szerint a tantervben nem egyenlően oszlik meg ez az ismeretanyag: kevesebb feladatot tartalmaz az alsó tagozatos tanterv, így aránytalanul sok hárul a felső tagozatra, s tisztázatlan a könyvtár, elsősorban az iskolai könyvtár szerepe is, holott könyvtári háttér nélkül ez nem megy.

A tanítási órán és az iskolán kívüli nevelés tevékenységrendszerében találkozunk a napközi otthon tevékenységével. Köztudott azonban, hogy nem minden gyermek jár napközi otthonba, tehát a napköziben folytatott tevékenység nem terjed ki valamennyi gyerekre. S hiába fogalmazódik meg itt leghatározottabban az önművelés legfontosabb jártasságai, készségei és képességei kialakításának, a művelődési igény felkeltésének követelménye, ez értelemszerűen a gyermekeknek csak egy bizonyos körére érvényesíthető. Nyilvánvaló ellentmondás a tanterv általános célkitűzéseivel, hogy az olvasóvá nevelés feladatát először a napközi otthonos tevékenységek kapcsán fogalmazzák meg: „Alkossa a tanulási foglalkozás, a tanítási órákra való felkészülés szerves részét az olvasóvá nevelés. Ennek érdekében szeretesse meg a könyvet, az olvasást, tanítsa meg a gyerekeket a házi, a különböző iskolai és közkönyvtárak használatára. E munka során a pedagógus vegye figyelembe a gyerekek olvasási készségének fejlettségét, érdeklődését, keltsen kedvet az olvasáshoz, és támaszkodjék a munkájában jól olvasó, érdeklődő napközis növendékek aktivitására.”⁸ Mindezeknek vonatkoznuk kellene valamennyi tanulóra. Ha azonban e követelmények csak az iskolán kívüli tevékenységben szerepelnek, nem valószínű, hogy általánosan megvalósíthatók: hiszen ez a tevékenységforma önkéntes, s a gyerek maga választja meg, részt öhajjt-e venni benne, vagy sem.

Tovább vizsgálva a tantervet az olvasóvá nevelés szempontjából, megállapíthatjuk, hogy ez a feladat – az előző tantervhez hasonlóan, – most is elsősorban a magyartanár feladata: mind az alsó, mind a felső tagozatban az ő tantárgya foglalkozik vele a legtöbbit. Öröndetes tény viszont, hogy itt már 1. osztálytól kezdve szerepelnek a tantervben könyvtárlátogatások, sőt – kiegészítő anyagként – a gyermeklexikon megismerése is. (Az 1. osztályos követelményrendszer 3–5 könyvtárlátogatást ír elő!) A 2. osztályban komplex irodalmi foglalkozásokkal is találkozunk már. A tanterv azonban – számolva a valóságos helyzettel – nem köti ki, hogy az iskolai vagy a közművelődési könyvtárat kell megismerni; ezt a helyi lehetőségek döntenek el. A 3. osztályban kívánatosnak itéli a tanterv a *Bölcs Bagoly*, a *Bűvár zsebkönyvek*, és a *gyermekenciklopédia* használatát, ismeretterjesztő szövegek keresését, míg a tulajdonképpeni könyvtári tagságot csak a 4. osztályban kívánja meg. Igaz ugyan, hogy a 4. osztályban találkozunk ifjúsági regényekkel, ismeretterjesztő szövegekkel, s a könyvekből tanultak rendszerezésével, ezek a köve-

telmények azonban csak a kiegészítő tananyagban szerepelnek, tehát a tanáron múlik, mit sajátított el ezekből a gyerekekkel.

A felső tagozatos magyar nyelv, illetve magyar irodalom tantárgy már következetesen számol a könyvtári ismeretekkel. Problémának érezzük azonban, hogy a 6. osztályban kerülnek elő először az olvasók jogai és kötelességei „ismerkedés a könyvtárral” címen, a katalógushasználat és a tájékozódás a könyvtárban, míg a 7. osztályban „egy tantárgyi témához kapcsolódó forrásmunkák (könyvek, folyóiratcikkek, esetleg illusztráló anyagok) összegyűjtése.”⁸ A magyar irodalmi tananyag osztályonkénti (5–8. osztály) bontásban tartalmazza a könyv- és könyvtárhasználati ismeretre vonatkozó követelményeket.⁸ Ezek a követelmények – ha nem is a teljesség igényével – valóban tartalmazták azokat a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket, amelyek elsajátítását fontosnak tartjuk az általános iskola befejezéséig. Kérdéses azonban, hogy mindezt elsősorban a magyar irodalom tantárgy tananyagába építi: ez önmagában nem jelenthet megoldást. Késő az Új Magyar Lexikkal és az értelmező szótárral az 5. osztályban megismerkedni. A tantervből nem derül ki egyértelműen, hogy a Magyar Értelmező Kéziszótárról, vagy a hétköznapi értelmező szótárról van-e szó, mert pontatlan a leírás. Megfigyelésünk szerint hiányzik a folytonosság az alsó és felső tagozatos ismeretek között; az 5–8. osztályos követelményeket az alsó tagozat nem alapozza meg. Nagyon esetleges a tanulók egyéni olvasmányainak megismerése, megbeszélése, még inkább az irányítása.

Kísérletünk szempontjából fontos volt a környezetismeret tantárgy tematikája; itt a célkitűzések között a következőket olvashatjuk: „Ismerkedjenek meg elemi fokon a kutató módszerekkel, vizsgálódjanak önállóan, szerezenek közvetlen tapasztalatokat és állandóan bővíthető, tudományosan igazolt ismereteket a természeti és társadalmi valóságról.”⁸ E célok megvalósításához – többek között – az alábbi feladatokat jelöli meg: „Fejlessze a gyerekek jártasságait, készségeit, képességeit, – sajátítsa el az önálló ismeretszerzés módszereinek alapjait, az egyszerű megfigyelést, leírást, összehasonlítást, csoportosítást, kísérletezést, bizonyítást és indoklást. Serkentsen komplex vizsgálódásra, egy-egy jelenségkör fizikai, kémiai, biológiai, földrajzi, társadalmi elemzésére. Ösztönözze a tanulókat segédkönyvek (könyvtár) használatára.”⁸ A tanterv e vonatkozásában a régihez viszonyítva nem sokat változott. Itt is a 3. osztálytól jelentkezik a társadalmi környezet részeként a könyvvel és a könyvtárral kapcsolatos ismeretek elsajátítása; a művelődési intézményeket elsősorban a szabadidő hasznos eltöltésére ajánlják, s csak az 5. osztálytól kezdve követelik meg a könyvtárban történő ismeretszerzést, ismeretkiegészítést.

A felső tagozatban oktatott tantárgyak közül feltétlenül említendő a „Történelem és állampolgári ismeretek, 5–8. osztály” tanterve, amely ismeretszerzési képességekre vonatkozó követelményeket⁸ is tartalmaz. Hasonló követelményekkel találkozunk itt is, mint a magyar irodalom keretében szereplő könyv- és könyvtárhasználati ismeretek esetében, de: az irodalmi tanterv az 5. osztályban, a történelmi a 8. osztályban tartja fontosnak a katalógus használatát (a gyerekek erre nézve már az 5. osztályban, vagy még előbb képesek); a történelmi tanterv a 6. osztálytól számol a gyermekenciklopédia használatával, de megfelel a népszerű Képes Történelem sorozatról, amelyet e tárgy oktatásának segítésére adott ki a Móra Kiadó (nem is beszélve arról, hogy magyar irodalmi tanterv szerint már a 3. osztályban használják a gyermekenciklopédiát). Ezeket az ellentmondásokat célszerű lett volna kiküszöbölni.

Áttekintettük a biológia és a földrajz tananyagát is, s úgy találtuk, e tárgyak – legálábbis a célkitűzések között – ugyancsak törekednek arra, hogy felkészítsék a tanulókat a permanens önművelésre.

* * *

Nem térhetünk ki valamennyi kérdésre, vizsgálódásunk szempontjából csak a legfontosabbakat emeltük ki. A feltárt problémák, hiányosságok ellenére elmondható, hogy az olvasóvá nevelés ügyében az új tanterv komoly előrelépést jelent a régihez képest. A megvalósításhoz azonban megfelelő könyvtárak, megfelelő „műhelyek” szükségesek, valamint olyan pedagógusok, akik az oktatáshoz elengedhetetlen szinten maguk is rendelkeznek ezekkel az ismeretekkel. Ismerve az iskolai könyvtárak helyzetét, e feladatok teljesítéséhez feltétlenül szükséges a közművelődési könyvtárak közreműködése. A gyermekkönyvtárosok a tanterv ismeretében könnyen megtalálhatják a csoportos foglalkozások azon formáit, módszereit, amelyekkel a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek hiányosságait pótolhatják. Ugyancsak fontos a rendszeres, átgondolt olvasásirányítás, az egyéni olvasmányválasztás befolyásolása. Ehhez persze az szükséges, hogy a gyermek – akár szervezeten, akár egyénileg – eljusson a gyermekkönyvtárba, még akkor is, ha olyan iskolában tanul, ahol az oktató-nevelő munkát megfelelő könyvtári háttér segíti. Ebben az irányban kellene fejleszteni a gyermekkönyvtárak tevékenységét, meghatározni további feladataikat.

JEGYZETEK

1. Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól. Az MSZMP KB 1972. június 15-i határozata. Bp. 1972. Kossuth Kiad. 89–90. p.
2. Az olvasóvá nevelés kérdéseivel foglalkozó irodalomból a téma kidolgozása során a következőket vettük figyelembe: BAMBERGER, Richard: Développer l'habitude de la lecture. Paris, 1975. UNESCO; Olvasó ifjúság. Tanulmányok, cikkek és dokumentumok az ifjúsági regényről és az olvasónevelés kérdéseiről. Bp. 1972. Móra K. (Az általunk felvetett kérdéssel a 3. és 4. rész foglalkozik.)
3. Tanterv és utasítás az általános iskolák számára. Szerk. Miklósvári Sándor. Kiad. a Művelődésügyi Minisztérium. Bp. 1963. Tankönyvkiadó. 672 p.
4. Osztálykönyvtár eszerint úgy létesül, hogy a tanulók hozzák hazulról kiolvasott könyveiket, s azokat helyezik el másoknak is hozzáférhetően az osztályban. Tehát itt könyvgyűjtemény helyett csak véletlenül egymás mellé került könyvek halmazáról beszélhetünk, amelyben általában a szépirodalom dominál, s nem didaktikailag válogatott anyag gyűlik össze.
5. Az általános iskolai tanulók tervszerű nevelésének programja. (Nevelési terv.) 2. kiad. Bp. 1970. Tankönyvkiadó. 4. p.
6. Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására. = Olvasó ifjúság. Tanulmányok, cikkek és dokumentumok az ifjúsági regény és az olvasónevelés kérdéseiről. Bp. 1972. Móra K. 292–304. p.
7. VARGHA Balázs: Töprengések és idézetek az oktatásról. Bp. é.n. 14–15. p. Kézirat.
8. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. 1–3. köt. Kiad. az Oktatási Minisztérium. Bp. 1978.
9. CSULÁK Mihály: Könyv- és könyvtárhasználati ismeretek és az új általános iskolai tanterv. = Könyvtári Figyelő. 25. évf. 1979. 4. sz. 329–340. p.